

POJŪČIŲ LAVINIMO SVARBA, PLĖTOJANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ PAŽINIMO KOMPETENCIJĄ

Jolanta Baltakienė

Rudaminos vaikų lopšelis-darželis „Ažuoliukas“, Lietuva

El. paštas: *jolanta1205@gmail.com*

Gražina Valeikaitė

Vilniaus lopšelis-darželis „Giliukas“, Lietuva

El. paštas: *g.valeikaite@yahoo.com*

Ivadas

Ar pamenate, kada paskutinį kartą matėte žvaigždėtą dangų, mėgavotės rasotos žolės prisilietimu, matavote akimis neaprepiamą tolį? Kada paskutinį kartą buvote gamtoje?

Vis didėjantis tempas, gyvenimas išplėtos civilizacijos sąlygomis, kur tiek daug naujųjų technikos priemonių, kur dienos bėga žiūrint pro „kompiuterio langą“ nepastebimai izoluoja mus nuo gamtos, ypač tuos žmones, kurie beveik neištrūksta iš miesto. Vadinasi, pasaulį pradedame suprasti tik iš knygų, televizijos, interneto. Toks pažinimas ir tikrasis susitikimas su gamta gali labai nustebinti.

Pojūčiai – tai pirmas pasaulio pažinimo būdas. Todėl ugdydami vaikus sudarome geriausias sąlygas tyrinėti ir perprasti savuosius pojūčius, suvokti naują informaciją. Esame būtybės, kurioms visą laiką ko nors reikia.

Gimėme turėdami poreikių, o poreikiai atrodo nėra pernelyg dideli: norime būti sotūs, sušildyti, sausi, norime augti ir vystytis savo ritmu, norime, kad mus globotų, mumis rūpintųsi ir mus skatintų.

Didžiąją laiko dalį praleidžiame uždaroje patalpose (namuose, prekybos centre, darbovietėje). Išvyka į gamtą (kuri vienintelė gali pasiūlyti ką nors „nestandartinio“) priskiriama pramogai, žinoma, jei bus „geras oras“.

Kūdikis pasaulį suvokia per pojūčius skirstydamas viską į malonu ir nemalonu, savo verdiktą pareiškdamas ašaromis ar džiugiu krykštavimu. Augdamas žmogus tampa socializuotas, tad savo jautimus pradeda varžyti, ignoruoti – juk neašarosi, kad kavinėje muzika per garsi, oras per šaltas, o svečiuose sriuba bjauraus skonio. Kai kurie taria sau „nieko tokio, pakentėsiu“.

„Kam tas pojūčių lavinimas?, – ko gero nerimstam galvodami apie tai kiekvienas iš mūsų. Gali visą gyvenimą žiūrėti pro vieną langą ir gėrėtis ten stovinčia siena arba gali pasakyti sau: „Einu pažiūrėsiu, kas daugiau ten yra?“ Pažvelgęs už jo pamatysi daugybę žmonių, šalių, patirsi atradimų, kurių net netikėtai, kad gali būti, ir viską talpinsi savo subjektyviame pasaulyje.

Su pojūčių pasauliu artimiau susipažinti gali kiekvienas individualiai ir grupelėje. Pirmas žingsnis – juos aptikti, t. y. sąmoningai skirti dėmesį, ką aš

užuodžiu, girdžiu, koks skonis. Daugelį dalykų esame įpratę daryti automatiškai. Taip, receptoriai mus įspės, jei pienas bus sugižęs, tačiau vos išsiaiškinę, kad jis geras, dėmesį nukreipsime nuo skonio pojūčio į televizorių ar ginčą, kas šiandien išves šunį.

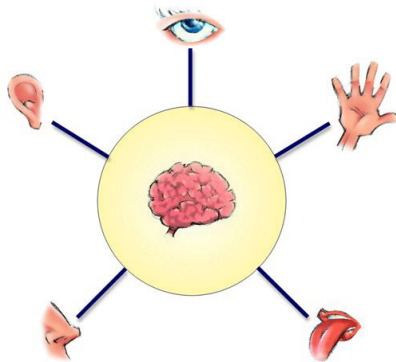
Neabejotinai rasite tai, ko jūs tikrai nemėgstate, – kažkokio skonio, kvapo, muzikos. O norint sužinoti kodėl, tam reikia ieškoti atsakymų, kurie būtent padės geriau pažinti patį save.

Pažinimas – tikrovės atspindžio procesas žmogaus sąmonėje. Pojūčiai, suvokimas, vaizdiniai yra daiktų vaizdai, kurie sudaro jutiminį tikrovės atspindį. Jie suteikia žinių apie tiesiogiai suvoktus daiktus ir reiškinius.

Taigi, *pažinimo tikslas – pasiekti objektyvią tiesą.*

Pojūčiai (sensorinė sistema) vaikams padeda suvokti aplinkinį pasaulį. Nes suvokimas – tai aplinkos, pasaulio ir savęs pažinimas jutimo organais. Tai yra tiesioginis pažinimas. Dirgikliai, veikdami regos, klausos, uoslės, skonio, lytėjimo organus, sukelia pojūtį, kuris atspindi vieną tam tikro dirgiklio ar daikto savybę, pavyzdžiui, spalvą, garsą, temperatūrą, skonį, kvapą.

Dirgikliai, veikdami regos, klausos, uoslės, skonio, lytėjimo organus, sukelia pojūtį, kuris atspindi vieną tam tikro dirgiklio ar daikto savybę: spalvą, garsą, temperatūrą, skonį, kvapą. Pats pojūtis yra sudedamoji suvokimo dalis.

1 pav. Penki pagrindiniai pojūčiai (pagal Dočkienę, 2012).

Vaikas kaupia patirtį ir patiria įvairių sričių pojūčius visų pirma žaisdamas. Kiekvienam jo raidos lygmeniui reikalingos tos priemonės, žaislai, medžiagos, kurias labiausiai tenkina pažinimo poreikius.

Augdamas ir vystydamasis kūnas, visa fizinė struktūra per pojūčius gauna svarbiausius stimulus. Jutiminė patirtis daro įtaką ne tik augančio žmogaus sielai ir dvasiai, bet pirmiausia bendram fiziniam vystymuisi.

Visi daugelio vaikų jutimai pasireiškia ir vystosi vienu metu, yra tarpusavyje susiję. Labai svarbu skirti daugiau dėmesio vaikų pojūčiams ugdyti ikimokykliniame amžiuje, todėl pateiksime keletą žaidimų, skirtų regos, klausos, skonio, uoslės, lytėjimo suvokimui lavinti ir žaidimų, apimančių visus pojūčius.

Ikimokyklinio ugdymo procese daugiausia dėmesio dažnai skiriama informacijai perteikti, nurodymams vykdyti, reikalavimui įsiminti, tačiau neretai pamirštama, kad svarbu ne tik klausytis, bet ir išgirsti, ne tik žiūrėti, bet ir išvysti. Akademiniam ugdyme pojūčiams lavinti – gebėjimui klausytis, stebėti, liesti, ragauti, uostyti – skiriama nepakankamai dėmesio.

Žinoma, jog 83 proc. pojūčių žmogaus priimama regos receptoriais, 11 proc. – klausos ir likusieji 6 proc. pojūčių tenka kitoms pojūčių sistemoms. 80 proc. žmonių turi regimąją atmintį. Todėl regai reikia skirti itin daug dėmesio, lavinant kiekvieno vaizdinį pasaulį.

Nemažiau svarbus lytėjimo lavinimas, nors jis nėra lokalizuotas. Lytėjimo suvokimas skiriasi nuo regos ir klausos tuo, kad lytėjimas nėra lokalizuotas. Lytėjimo impulsai yra formuojami per odą, kuri turi lytėjimo receptorių. Receptoriai reaguoja į šaltį ir karštį, į slėgį. Visoje žmogaus odoje yra receptorių, tačiau įvairiose žmogaus kūno dalyse jie pasiskirstę nevienodai. Pavyzdžiui, pirštuose skiriamoji erdvinė geba yra kur kas didesnė lyginant su kitomis kūno vietomis. Ši ypatybė praverčia neregiam, skaitantiems Brailio raštu. Lytėjimo pojūtis ypač yra svarbus žmonėms, netekusiems regos. Tačiau šis pojūtis gali būti panaudojamas ir sveikiems žmonėms informacijai perduoti.

Kitas lytėjimo suvokimo aspektas yra kinestezinis – kūno ir galūnių padėties suvokimas. Tai yra sąlygojama receptoriais, esančiais sąnariuose. Receptoriai yra atsakingi už sąnario judėjimą tam tikra kryptimi ir reaguoja tiek į judėjimą, tiek į statinę poziciją. Šis suvokimas kartu veikia komfortą ir vykdymą, jis yra labai svarbus. Taktilinis stimuliavimas moko vaiką panaudoti savo ranką kaip lytėjimo ir griebimo organą, pajusti malonius ir nemalonus pojūčius, juos skirti, lavina pirmines rankų veiklos formas.

Projekto realizavimo patirtis

Kiekvienais metais rudenį įstaigoje atliekamas vaikų pasiekimų vertinimas aplinkos pažinimo ugdymo(si) srityje. Imtis – 20 ugdytinių (3–5 metų amžiaus), 10 mergaičių, 10 berniukų. Nustatytas grupės vidurkis: 4,3 žingsnio.

Pedagogai suprasdami, kad vaikas aplinkinį pasaulį pažįsta per savo pojūčius: ragaudamas, liedamas, uosdamas, matydamas, girdėdamas, judėdamas, siekė šiai veiklai skirti daugiau dėmesio ugdymo procese. Tuo pačiu, siekdami gerinti vaikų pasiekimus pažinimo srityje, nusprendė vykdyti projektą: „*Aš taip pažinsiu pasaulį*“. Šis projektas skiriasi iš kitų tuo, kad veiklą organizuoja grupės pedagogas ir kitas įstaigos darbuotojas, turintis patirties aplinkos pažinimo srityje ir išmanantis vaikų ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje.

Pedagogai nusprendė metus vykdyti projektą, siekdami lavinti visas vaikų pojūčių galias.

Projekto tikslas: stiprinti kiekvieno vaiko gebėjimą pasaulį pažinti per pagrindinius 5 pojūčius.

Projekto uždaviniai:

1. siekti, kad vaikai suvoktų, kokie svarbūs pojūčiai pasaulio pažinimui;
2. ugdyti vaikų pažinimo, socialinę ir komunikavimo kompetencijas.

Trukmė: vieneri metai. Projektas truko visus 2014–2015 mokslo metus.

Projekto vykdytojai: 20 grupės vaikų, grupės auklėtoja ir įstaigos darbuotojas.

Projekto dalyviai: 3–4 metų amžiaus vaikai.

Projekto metodai: žodiniai, vaizdiniai, praktiniai, žaidybiniai.

Projekto metu per mėnesį buvo žaidžiami 3–4 žaidimai skirtingų pojūčių lavinimui, vieną dieną per savaitę.

Rugsėjis

„Gamtos spalvos“

Ant medžio pakabinami spalvoti balionai. Vaikai pasirenka tam tikros spalvos balioną ir ieško tokios pačios spalvos gamtoje: medį, gėlę, dangų, saulę.

1 pav. Vaikai ieško spalvų gamtoje.

„Garsai“

Vaikai pasiklauso kaip skamba akmenukai, pagaliukai, medžių lapai, vanduo butelyje, pedagogas groja viena iš priemonių, o vaikai nežiūrėdami pasako kokį ir kieno garsą išgirdo.

„Kieno veidas?“

Vienas vaikas nežiūrėdamas liečia draugo veidą, plaukus, visą kūną ir atpažinęs pasako vardą.

„Kaip kvapia gamta?“

Vaikams duodama pauostyti apelsiną, gėlę, vandenį, džiovintą grybą, po to užrištomis akimis turi atspėti, ką užuodžia.

Spalis

„Kietas riešutas“

Vaikams rodomi įvairūs (gyvosios ir negyvosios gamtos daiktai) pvz.: riešutas, vanduo, smėlis, lapas, samana, plunksna ir pan. Vaikai juos liečia, paskui aptariamos šių daiktų savybės (kietas, minkštas, skystas, švelnus, šiurkštus, lengvas, sunkus...)

2 pav. Vaikai apibūdina daiktų savybes.

„Transporto garsai“

Įvairūs transporto garsai (mašinos, laivo, traukinio, lėktuvo) įrašomi į laikmeną. Vaikai klausosi garsų įrašų ir suranda atitinkamus paveikslėlius ir sako: skrenda lėktuvas, važiuoja mašina, plaukia laivas.

„Surask mane“

Vaikams rodomi paveikslėliai (medis, gėlė, krūmas, kelmas, akmuo ir pan.) Po to vaikams siūloma įsivaizduoti, kad jie yra paukščiai ir skraidydami darželio kieme turi surasti tai, ką matė paveikslėlyje, toje vietoje pakabinti objekto paveikslėlį ar nuotrauką. Kiekvienas vaikas gali ieškoti skirtingų objektų.

3 pav. Vaikai suranda eglę.

„Ragaudamas atpažįstu“

Vaikams duodama ragauti vaisius ir daržoves užmerktomis akimis, o vėliau prašoma įvardinti vaisiaus ar daržovės pavadinimą bei nusakyti skonį: saldu, rūgštu.

4 pav. Vaikai ragauja kopūstą.

Apibendrinimas

Pavasarij buvo kartojamas vaikų pasiekimų vertinimas aplinkos pažinimo ugdymo(si) srityje. Nustatytas grupės vidurkis: 4,8 žingsnio. Pokytis + 0,5 žingsnio. Organizuojami žaidimai pagerino ir vaikų pasiekimus aplinkos pažinimo srityje.

Projekto metu siūlomi žaidimai vaikams buvo įdomūs, naudingi, tikslingi: vaikai įgijo vaizdinių žinių apie gyvosios, negyvosios gamtos objektus, praplėtė artimiausios aplinkos pažinimo ribas, bet ir sustiprino skonio, klausos, lytėjimo pojūčius bei suvokimą. Vaikai suprato, kad pasitelkdami pojūčius gali užuosti gėlių kvapą, jausti maisto skonį, pastebėti gražų draugo piešinį, apkabinti savo mamą, pajauti švelnų kačiuko kailiuką, išgirsti paukščių čiulbėjimą. Projekto žaidimai skatino turtinti asmeninę patirtį, padėjo sutelkti dėmesį, ugdyti vaikų kantrybę, padidino pasitikėjimą savimi, saviraišką, kūrybiškumą, lavino mąstymą, sustiprino kalbinius, mokymosi gebėjimus.

Ugdytojams rekomenduojame skirti kuo daugiau dėmesio vaikų pojūčiams, nes darni jutiminė veikla svarbi protinių gebėjimų vystymuisi.

Organizuojant žaidimus svarbu viską apgalvoti ir gerai pasiruošti:

- numatyti, sukurti aplinką,
- pasirinkti tinkamas priemones ir reikiamą kiekį,
- pristatyti žaidimą, supažindinti su taisyklėmis,
- skirti pakankamai laiko,
- žaisti grupelėmis, individualiai,
- aptarti rezultatus, pojūčius.

Matydami teigiamus rezultatus, nusprendėme tęsti projektą.

Literatūra

- Dočkienė D. (2012). *Matau, girdžiu, liečiu, uodžiu, ragauju...* (1 dalis). Prieiga per internetą: www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/...1.../11799 [interaktyvus], [žiūrėta 2016.01.15].
- Kaffemanas R. (2002). *Jutimo psichologija*. Šiauliai: Šiauliai: VŠJ Šiaulių universiteto leidykla.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas. (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Oaklander V. (2007). *Langas į pasaulį*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija.

Summary

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING SENSES IN PRESCHOOL AGE CHILDREN FOR BETTER COMPREHENSION COMPETENCE

Jolanta Baltakienė

Rudamina Nursery-Kindergarden „Azuoliukas“, Lithuania

Gražina Valeikaitė

Vilniaus kindergarden „Giliukas“, Lithuania

The child recognizes the world through his senses: tasting, touching, smelling, seeing, hearing, and moving.

Sensory experience - is the first cognition of the world. Therefore, we create a positive learning environment for children recognize and identify their feelings, understand new information.

Children gain the experience and acquire knowledge first of all through the play. There are the certain tools, toys and materials which are needed to meet cognitive demand in each child's development level.

The project „I will perceive the world in this way“ has been lasted for one academic year in order to educate and empower the children's senses.

The project goal: *Encourage each child to explore the world through the basic 5 senses.*

The project participants: *4-5 years old children.*

Three new games have been played and practical activity has been organized each month. After project children have expanded empowerment of their senses. They gained not only theoretical, visual knowledge about nature and environment practice, but also had heightened tasting, hearing, touching senses and perception.

Key words: sensory experience, cognition process, visual knowledge.